

Foucault, genealogia ja poliittinen teoria*

TUIJA PULKKINEN

ABSTRACT
Foucault, Genealogy,
and Political Theory

The effect of Michel Foucault's thought for political theory and practice follows from the genealogical approach which differs crucially from the liberal ontology. The liberal ontological space consists of transcendental individual beings who act (by making choices) in accordance with their interests. In Foucault's genealogy power cannot be defined as a relationship between two transcendental agents, because power is considered as logically anterior to agents. The weak point of the liberal conception of power is that it is not able to conceive of power as transformative in relation to the parties concerned. I would claim that Foucault's way of theorizing has an effect which confronts the issues left problematic or hard to deal with within the liberal framework. These are the ones which have to do with power as constituting identities. The issues of becoming and being of a certain gender, class, race, nationality, ethnic origin, or sexual orientation involve issues of power which blur and problematize the fixed theoretical boundary between an individual and »the environment» outside the individual. The power involved in the constitution of an individual may be detected and confronted with meticulous genealogical analysis.

Vaikka Michel Foucault ei koskaan esittänyt varsinaista teoriaa vallasta, hänen tekstejään on aina pidetty haasteena sekä liberaalille että marxilaiselle tavalle lähestyä valtaa. Käsitellen tässä artikkelissa Foucault'n genealogiaa poliittisen teorian kannalta verratan hänen otettaan liberaalin teorian lähestymistapaan. Otan ensin esille sen tavanomaisen vallan käsitteen, joka liittyy liberaaliin teoriaan, ja sitten Foucault'n genealogian. Väitän, että Foucault'n genealogiseen tapaan asettaa kysymyksiä liittyy mahdollisuus merkittävään poliittisen teorian ja käytännön muutokseen. Nimitän itse tätä muutosta postmoderniksi.

Valta liberaalissa teoriassa

Kun liberaaliin poliittiseen teoriaan keskeisesti kuuluvaa vallan käsitettä tarkastellaan analyyttisen filosofian keinoin, kysytään »Mitä on valta?». Kirjallisuudessa esiintyvät vastaukset palautuvat usein Robert Dahlin ja Steven Lukesin tarjoamiin selkeisiin määritelmiin. Robert Dahl määrittelee vallan lauseella: »A:lla on valtaa B:hen siinä määrin, kun hän saa B:n tekemään jotakin, mitä B ei muuten tekisi» (Dahl 1969). Steven Lukes määrittelee vallan siten, että: »A käyttää valtaa B:hen, kun A vaikuttaa B:hen hänen intressiensä vastaisesti» (Lukes 1974, 26–27).

Molemmat määritelmät osoittavat, että valtaa tarkastellaan angloamerikkalaisessa teoriassa suhteena. Yksinkertaisimmassa muodossaan valta on suhde kahden henkilön välillä. Tämä

* Artikkelin on lyhennellyt suomennos väitöskirjan *The Postmodern and Political Agency* (Hakapaino, Helsinki 1996) luvusta »Power».

ei sulje pois ajatusta, että valtaa on yksilön ja ryhmän välillä tai kahden eri ryhmän välillä. Kaikki nämä suhteet on kuitenkin periaatteessa mahdollista pelkistää dyadisiksi valtasuhteiksi henkilöiden välillä.

Valta määritellään toiminnan käsittein (toimintateorian termein), ja vielä yksityiskohtaisemmin, viitaten toimijoiden intentioihin. Henkilö A, jolla on valtaa, kykenee toimimaan omien intentioidensa mukaisesti, kun taas henkilö B, jolla ei ole valtaa, joutuu luopumaan intentioistaan.

Valta erotellaan muuntuyppisestä pakottamisesta. Yleisesti osana vallan määritelmää pidetään, että sillä, joka alistuu vallalle, henkilöllä B, on periaatteellinen mahdollisuus harkita, myöntyykö hän A:n tahtoon vai ei. Fyysinen pakottaminen on tässä mielessä eri asia kuin vallankäyttö. Jos esimerkiksi henkilö saadaan allekirjoittamaan asiakirja niin, että toinen henkilö väkisin ohjaa hänen kättään, häntä pakotetaan. Jos häntä sen sijaan uhataan fyysisellä rangaistuksella, materiaalisella menetyksellä, ryhmästä pois sulkemisella tai jollakin muulla tavalla viitaten hänen tulevaisuuteensa ja jos hänet tämän perusteella suostutellaan allekirjoittamaan sopimus, niin tässä on kyse vallan käytöstä.

Intention käsitteen lisäksi intressin käsite on olennainen angloamerikkalaisen filosofian vallan käsitteelle, kuten Lukesin määritelmä ilmaisee. Kun A:n ja B:n välillä on valtasuhde, A:lla on kyky toimia oman intressinsä mukaisesti, kun taas B:n on luovuttava omastaan.

On helppo nähdä, että valta on määrittely käyttäen liberaalin poliittisen ontologian peruskomponentteja.¹ Valta on suhde kahden transsendentaalisesti käsitetyin yksilön (A ja B) välillä. Näiden abstraktien olioiden ominaisuuksiksi oletetaan kyky valita sekä yksilöllinen intressi.

Liberaalin ontologian tila koostuu transsendentaalisista yksilöistä, jotka toimivat (tekemälä

valintoja) omien intressiensä mukaisesti. Kuten Thomas Hobbesin metaforasta *Leviathanin* alussa käy ilmi, luonnollinen asioiden tila on rinnasteinen newtonilaisen fysiikan maailmaan: kaikki oliot ovat jatkuvassa liikkeessä, jollei niiden liikettä estetä (Hobbes 1962, 159). Yhtä lailla kaikki ihmiset ovat jatkuvassa vapaassa liikkeessä, joka koostuu heidän omien intressiensä mukaisista teoista, jollei heidän toimintaansa ole estetty.

Vallan perusmetafora on vapaa liike ja sen estäminen. Valta on kykyä estää vapaa liike. Ihmisten välisiä valtasuhteita tarkasteltaessa vapaa liike on kyky toimia omien intentioittensa ja intressiensä mukaisesti, valta puolestaan kykyä estää jotakuta toista tekemästä niin.

Luonteenomaista angloamerikkalaisen liberaalin teorian vallan käsitteelle on myös, että valta käsitetään possessiivisesti. Valta on jotakin, jota yksilöllä tai ryhmällä on verrattuna toiseen yksilöön tai ryhmään. Valta on myös mitattavissa oleva suure: sitä voi olla enemmän tai vähemmän. Tyypillisiä valtasuhteita ovat esimerkiksi suhde työnantajan ja työntekijän, opettajan ja oppilaan, lääkärin ja potilaan sekä hallituksen tai vallassa olevan poliittisen ryhmän ja kansalaisten välillä.

Kun angloamerikkalaisen vallan käsityksen ytimessä on kahden toimijan välinen suhde, jossa toinen menettää mahdollisuutensa toimia intressinsä mukaisesti, on selvää, että valtasuhteeseen liittyy kielteinen väritys. Periaatteessa henkilö on vapaa tekemään mitä haluaa tai siten hän on joidenkin toisten vallan alaisena. Tämä kielteinen suhde valtaan ei tietenkään merkitse, että vallan teoretisoiminen liberaalin teorian käsittein olisi välttämättä yhteydessä tavoitteeseen päästä kokonaan eroon vallasta. Yleensä liberaalit valtateoreetikot myöntävät vallan jonkinasteisen välttämättömyyden.

Kuitenkin kaikkein johdonmukaisinta liberaalille poliittiselle ontologialle perustuvaa politiikkaa ovat vallan vastustamisen politiikka, vallasta irti pääsyn politiikka, ja vallasta vapauttamisen politiikka. Tämä on looginen seuraus liberaalista poliittisesta ontologiasta ja sen arvomaailmasta: vapaa tila tai kaikkein ihanneellisin tila on se, jossa ei ole valtaa ja jossa mahdollisimman monet yksilöt voivat vapaasti toimia omien intressiensä mukaisesti. Vain hyvin radikaalit liberaalit ottavat vallasta irti

¹ Olen kirjoissani eritellyt toisistaan ja analysoinut kahta poliittista ontologiaa, toisaalta angloamerikkalaista liberaalia ja toisaalta saksalaista hegeliläis-marxilaista. Poliittiset ontologiat ovat eroteltavissa toisistaan sillä perusteella, että ne rakentavat poliittisen tilan eri peruskomponenteista. Pulkkinen 1989, 111–133 ja Pulkkinen 1996, 1–2, 9–43.

pääsyn poliittiseksi tavoitteekseen, mutta liberaalin poliittisen ontologian perustalta olisi hämmästyttävää, jollei aina löytyisi muutama sellainen. Poliittinen keskustelu liberaalin ontologian perustalla kääntyy välttämättä vallasta vapauttamisen tai vallan vastustamisen ympärille. Tämän vuoksi libertaristinen tai nozickilainen näkemys (Nozick 1974) valtiotavallasta ovat liberaalin poliittisen teorian piirissä kaikkein johdonmukaisimpia näkemyksiä.

Liberaalin politiikan esi-isät Locke ja Mill vakiinnuttivat vapauksien ja oikeuksien sanaston mutta ennen kaikkea negatiivisen suhteen yksilön ja valtion välille.

Liberaalin teorian perusnäkemys eli vapaus vapaana liikkeenä, valta interventiona ja oikeudet takaamassa koskemattomuuden valtaa vastaa, vahvistaa negatiivisen käsityksen vallasta. Valtaa tulee vastustaa, ja valtaa vastaan yksilön vapauden puolesta tulisi olla takeita. Liberaalin poliittisen aktivismin vahva perinne perustuu negatiiviselle asenteelle valtaa ja erityisesti valtion valtaa kohtaan.

Negatiivinen perusasenne valtaan kuitenkin luo myös ongelmia vallasta teoretisoitaessa, ongelmia, jotka ovat enemmän tai vähemmän tunnistettuja ja tunnustettuja liberaalissa teoriassa. On esimerkiksi hyvin perusteltua arvostella paternalistista vallankäyttöä liberaalissa kehityksessä², koska siinä on kyse toisen vapautteen kohdistuvasta vallasta. Samalla mentaliteettilla on kuitenkin vaikea suhtautua sellaisiin yleisiin käytäntöihin kuin lastenkasvatukseen tai koulutukseen, joihin myös liittyy toisen (kasvatettavan) vapautta rajoittavaa valtaa. Perinteen ja kulttuurin omaksuminen, samoin kuin tiettyssä kulttuurissa eläminen, merkitsee tilanteita, joissa esiintyy valtaa. Tämä valta perustuu kulttuurisiin sääntöihin siitä, »miten pitää olla», ja sitä kohdistavat yksilöön vanhemmat, ystävät, opettajat ja niin edelleen. Läpi koko elämänsä ihmiset ovat sidoksissa suhteisiin, joihin liittyy auktoriteettia ja valtaa. Tätä valtaa ei ole kokonaisuudessaan mielekästä asettaa kyseenalaiseksi. Olennaista on, että nämä suh-

teet eivät rajoita jo valmiita yksilöitä, vaan ovat pikemminkin muodostamassa yksilöiden identiteettiä: ne tekevät heistä niitä erityisiä yksilöitä, joita he ovat. Tämä vallan kohdistuminen yksilöön ei myöskään koskaan pääty, niin että voitaisiin erottaa keskeneräinen ja valmis yksilö. Valta muotoilee jatkuvasti subjektia.

Sellaiset eroavaisuudet kuin tiettyyn sukupuoleen, yhteiskuntaluokkaan, rotuun tai kansallisuuteen kuulumisen, tietty etninen alkuperä tai tietty sukupuoliin suuntautuminen sisältävät valtaan liittyviä kysymyksiä, jotka hämärtävät ja problematisoivat pysyvät rajat yksilön ja yksilön ulkopuolella olevan »ympäristön» välillä. Yksilön rakentumiseen käytetty valta muuttuu yksilön persoonallisuuden piirteiksi ja näyttäytyy yksilöllisinä ominaisuuksina.

Mainitsemani kysymykset tuovat esille liberaalin valtakäsitteen heikon puolen, joka on se, että se ei kykene käsittelemään valtaa valtasuhteen osapuolia muuttavana ilmiönä. Olennainen osa liberaalia valtakäsitystä on, että valtasuhteen osapuolet ymmärretään merkitsevältä identiteetiltään pysyvinä. Sisältyykö Foucault'n genealogiaan valtakäsite, joka kykenisi paremmin kohtaamaan ne kysymykset, jotka liberaali käsite jättää ongelmallisiksi? Ensin on kysyttävä, sisältyykö genealogiaan mitenkään liberaalista teoriasta poikkeava käsitys vallasta. Ja ennen tähän kysymykseen vastaamista on selvítettävä, mitä Foucault'n genealogia oikeastaan on ja mikä on sen suhde valtaan.

Foucault'n genealogia vs arkeologia

Foucault' sta kirjoittavat erottelevat yleensä hänen kirjoituksensa kahteen vaiheeseen, varhaisempaan arkeologiseen vaiheeseen ja myöhempään genealogiseen, siten, että muutos tapahtuu varhaisella 1970-luvulla. Arkeologisen kauden päätöinä pidetään kirjoja *Naissance de la clinique: Une archéologie du regard médical* (1963), *Les mots et les choses: Une archéologie des sciences humaines* (1966) ja *L'Archéologie du savoir* (1969), joiden kaikkien nimissä jo esiintyy sana arkeologia ja joissa käyttämäänsä arkeologista lähestymistapaa Foucault itse on kommentoinut sekä kirjoissa itsessään että artikkeleissa ja haastatteluissa.

Ensimmäisenä »puhtaasti genealogista» otetta ilmentävänä työnä pidetään kirjaa *Surveiller*

² Paternalismista on esitetty tarkkoja määritelmiä, ja pääpiirteissään sillä tarkoitetaan ihmisten pakottamista siihen, mitä pidetään heidän omana etunaan. Ks. Dworkin 1972, 65; Feinberg, 1973, 45; Murphy 1974, 465; Häyry 1990, 3.

et punir (1975). Vuonna 1971 julkaistu essee »Nietzsche, genealogia, historia» on eräs varhaisimpia tekstejä, joissa Foucault käyttää termiä genealogia, jonka hän myöhemmin määritteli useilla tavoilla eri artikkeleissaan ja haastatteluissaan.

Ajatus vahvasta metodologisesta katkoksesta Foucault'n tuotannossa arkeologiasta genealogiaan siirryttäessä on peräisin Hubert Dreyfusin ja Paul Rabinowin varhaisesta ja vaikutusvaltaisesta tulkinnasta (Dreyfus ja Rabinow, 1982).³ Monet muut ovat seuranneet Dreyfusia ja Rabinowia, ja pitäneet itsestään selvänä sitä, että Foucault varhaisemmissa töissään käsittelee lähinnä ajatuksia, tietoa ja diskursseja ja myöhemmissä enemmän materiaalisia kysymyksiä ja valtaan liittyviä tiedon ehtoja.

Monet kirjoittajat ovat kuitenkin myös olleet sitä mieltä, että jakoa kahteen metodologiaan on vaikea tehdä, koska Foucault itse asiassa kirjoitti genealogisista vallan ja tiedon ehtojen kysymyksistä jo arkeologisella kaudellaan.

Sen sijaan, että sitoutuisin erotteluun kahden metodologian, arkeologian ja genealogian välillä, käytän mieluummin termiä genealogia viittaamaan Foucault'n nietzscheläiseen lähestymistapaan ja korostamaan ajatusta siitä, että valta on tuottavaa. Tässä genealogian merkityksessä voidaan sanoa, että Foucault oli genealogi myös arkeologisella kaudellaan.

Alkuperä

Artikkelissa »Nietzsche, genealogia, historia» on hyvin selvää, että Foucault muotoilee genealogian vaihtoehtona tavanomaiselle historialle. Hän kirjoittaa, että genealogia on harmaata, pikkutarkkaa ja kärsivällisesti dokumentoivaa. Se ei rakenna menneisyyttä lineaarisena kehityksenä, joka johtaa nykypäivään »ikään kuin

sanat olisivat säilyttäneet merkityksensä». Sen sijaan, tietoisena siitä, että puhe »on käynyt läpi valloituksen kausia, taisteluita, hävitystä, hämähämyksiä ja juonia», genealogia todistaa »tapahtumien yksittäisyydestä yksioikoisen päämäärää kohti suuntautuneisuuden ulkopuolella», sillä on herkkyyttä yksittäisyyksille ja se tunnistaa toteutumattomat mahdollisuudet (Foucault 1988, 139–140). Artikkelin tärkein piirre on kuitenkin keskustelu alkuperästä. Foucault määrittelee genealogian alkuperän etsimisen vastaiseksi.

Nietzschen tekstejä lukien Foucault ottaa esille vastakohtaan toisaalta alkuperän (*Ursprung*) etsimisen ja toisaalta syntyvän (*Herkunft*) tai ilmaantumisen (*Entstehung*) tutkimisen välillä. Hän kysyy: »Miksi Nietzsche asettaa kyseenalaiseksi alkuperän (*Ursprung*) etsimisen, ainakin silloin, kun hän todella on genealogi?» Ja vastaa: »koska se (alkuperän etsiminen) merkitsee pyrkimystä vangita asioiden täsmällinen olemus, niiden puhtaimmat mahdollisuudet ja niiden varovaisesti suojellut identiteetit, koska tämä etsintä olettaa ulkoista satuman ja seuraannon maailmaa edeltävien pysyvien muotojen olemassaolon. Tämä etsintä kohdistuu siihen, joka jo oli olemassa, alkuperäisen itseään täysin vastaavan totuuden kuvitelmaan, ja se vaatii kaikkien naamioiden riisumista, jotta alkuperäinen identiteetti lopulta paljastuisi. Jos genealogi kuitenkin kieltäytyy ulottamasta uskoaan metafysiikkaan, jos hän kuuntelee historiaa, hän huomaa, että olioiden takana on jotain aivan toisenlaista: ei ajatonta ja olemuksellista salaisuutta, vaan se salaisuus, että olioilla ei ole mitään olemusta, tai että niiden olemus on tehty keinotekoisesti, vähitellen, vieraista muodoista» (Foucault 1988, 142). Antaen lukijan vetää johtopäätökset oman projektinsa läheisyydestä Nietzschen projektiin Foucault julistaa: »Arvojen, moraalien, asketismin ja tiedon genealogia ei koskaan sekoita itseään pyrkimykseen löytää niiden 'alkuperä', ei koskaan jätä huomiotta historian tavoittamattomia vaiheita» (Foucault 1988, 144).

Alkuperän etsimisen sijasta genealogia tietynä historian kirjoituksen tapana etsii syntyä (*Herkunft*). Se selvittää eri polkuja menneisyydessä tutkien tutkimuskohteen tulemistä olemassa olevaksi. Mutta Foucault korostaa: »Syntyvän etsiminen ei ole perustan pystyt-

³ Dreyfus ja Rabinow jaottelevat Foucault -kirjansa kahteen osaan. Ensimmäisen osan viimeinen kappale päättyy lukuun »The Methodological Failure of Archaeology» ja jälkimmäisen osan otsikko on »The Genealogy of the Modern Individual: The Interpretative Analytics of Power, Truth, and the Body».

Arkeologia on heille »diskurssin tarkkaa analyysia», kun taas genealogia »kiinnittää enemmän huomiota siihen, mikä ehdollistaa, rajaa ja institutionalisoi diskursiivisia muodostelmia». Dreyfus ja Rabinow 1982, 104.

tämistä: päinvastoin, se sekoittaa sen, jota ensin pidettiin pysyvänä; se paloittelee sen, mitä pidettiin yhtenä; se osoittaa heterogeenisuuden siinä, mitä pidettiin yhtenä itsensä kanssa» (Foucault 1988, 147).

Foucault puhuu genealogiasta myös Alessandro Fontanan ja Pasquale Pasquinon vuonna 1977 tekemässä haastattelussa. Tässä haastattelussa Foucault kuvaa genealogista lähestymistapaansa sanoen, että hän »halusi nähdä, kuinka nämä rakentumisen ongelmat voitiin ratkaista historian puitteissa ilman pakkoa palauttaa niitä peruselementtiin (hulluus, rikollisuus tai mikä se siten olikin)». Hän jatkaa: »tätä kutsuisin genealogiaksi, eli sellaiseksi tavaksi kirjoittaa historiaa, joka pystyy selittämään tiedon, diskurssin, olioiden alueen jne. rakentumisen viittaamatta tekijään, joka on joko transendentti suhteessa tapahtumien kulkuun tai joka jatkaa tyhjänä identiteettinä olemistaan läpi historian» (Foucault 1980c, 117).

Juuri ajatus siitä, että mitä tahansa voidaan tutkia sen rakentumisen kulussa ilman, että alkuperäisesti oletetaan oliota, jolle historia tapahtuu, tekee Foucault'n genealogiasta postmodernia.⁴ Tämä lähestymistapa ei myönnä erotelulle alkuperäinen/rakentunut sitä arvovaltaa, jonka se saa modernissa, ja se kieltäytyy etsimästä ilmiön perustaa. Sen sijaan, että Foucault kysyisi, mitä on hulluus, hän jo arkeologislakin kaudellaan kysyi, minkälainen valta tuottaa hulluuden mahdollisena ajatuksena.

Foucault on kuitenkin epäjohdonmukainen genealogisessa lähestymistavassaan. Judith Butler on analysoinut Foucault'n ei-genealogista »romantiikkaa» hänen kirjoittaessaan ambivalentista ruumiista esipuheessa kirjaan *Herculine Barbin* (Foucault 1980a, xii–xiv; Butler 1989, 93–106). Kuten myöhemmin otan esille, sama ambivalenssi sisältyy hänen seksuaalisuuden historiaa käsittelevään kirjaansa. Tässä mielessä Foucault sijoittuu postmodernin rajalle.

Valta

Jos valta on genealogiassa käsitetty eräänlaiseksi yleiseksi olioiden olemisen piiriin tulemisek-

si, niin onko sillä mitään merkitystä poliittisen teorian kannalta? Onko sillä mitään yhteyttä siihen, mitä tavallisesti ajatellaan vallaksi poliittisessa teoriassa? Foucault'n vallan käsitettä on syytetty liian heikoksi, metafysiseksi, tyhjäksi tai epämääräiseksi ja sellaisena riittämättömäksi yhteiskunnallisen ja poliittisen analyysin kannalta. Ne, jotka puolustavat Foucault'n kirjoitusten merkitystä poliittiselle teorialle, yrittävät yleensä todistaa tämän syytöksen perusteettomaksi. He väittävät, kuten David Hoy, ettei Foucault'n vallan käsite ole yhteismitaton tämän sanan tavallisen käyttötavan kanssa (Hoy 1986, 123–124), tai kuten Martin Kusch, että Foucault'n vallan käsite on itse asiassa sama kuin vakiintunut angloamerikkalainen vallan käsite (Kusch 1993, 98).

Foucault'n vallasta esittämiä huomautuksia on löydettävissä eri aikoina kirjoitetuista teksteistä sekä hänen haastatteluistaan. Ehkä eniten siteerattu on artikkeli »The Subject and Power», jonka Foucault kirjoitti jälkisanoina Dreyfusin ja Rabinowin häntä itseään käsittelevään kirjaan. Tässä artikkelissa Foucault itse asiassa hyvin selvästi toteaa, että hänen päämääränsä ei koskaan ole ollut analysoida vallan ilmiötä (Dreyfus ja Rabinow 1982, 208). Siitä huolimatta, useat kirjoittajat ovat perustellusti esittäneet analyysejä Foucault'n näkemysistä vallasta ja pitäneet häntä yhtenä keskeisenä vallan teoreetikkona.

Martin Kuschin analyysin mukaan Foucault'lla on käytössä sama vallan käsite kuin minkä tavanomaiset angloamerikkalaiset määritelmät, sellaiset kuin Lukesin, määrittelevät. Foucault ei hänen mukaansa eroa tavanomaisista näkemysistä käsitteeltään vaan käsitykseltään vallasta. Tähän käsitykseen liittyvät Kuschin mukaan valtamekanismien painottaminen, sosiaalisen vallan ja tieteellisen tiedon suhteiden korostaminen sekä näkemys vallasta sosiaalisen elämän aina läsnä olevana osana (Kusch 1993, 99).

Kusch perustaa Foucault'n valtakäsitteen analyysinsä pääasiassa mainittuun artikkeliin »The Subject and Power», jossa Foucault suoranaisesti asettuu vastaamaan kysymykseen »mitä valta on» (Kusch 1993, 102). Kusch tarjoaa artikkelin pohjalta kolmentoista kohdan määritelmän Foucault'n valtakäsitteestä aloit- taen määritelmästä:

⁴ Olen tarkastellut postmodernin ja modernin ajattelutavan eroa kirjassani Pulkkinen 1996, 44–64.

kahden yksilön (tai yksilöjoukon) a ja b välillä vallitsee *valtasuhde* (jossa a:lla valtaa b:hen), jos ja vain jos a:n ja b:n välillä on sellainen suhde S, että . . .

Mainitut 13 ehtoa seuraavat tätä määritelmää (Kusch 1993, 102).

Tämä vastaa periaatteessa Lukesin määritelmää vallasta, ja osa määritelmää seuraavista ehdoista on myös yhdenmukaisia perinteisen vallan määritelmän kanssa. Artikkelissa »The Subject and Power» Foucault liittyy vallan mahdollisuuden toimia, tekee eron vallan ja väkivallan välillä, asettaa sen ehdon, että valtasuhteessa vallan käytön kohteella tulee periaatteessa olla mahdollisuus toimia toisin, että uhri on suhteessa mukana toimijana eikä vain ruumiina ja että hän säilyttää kykynsä valita alistumisen ja ei-alistumisen välillä.

Loput Kuschin esittämistä Foucault'n ehdoista liittyvät valtasuhteen ja yhteiskunnallisten ja institutionaalisten erojen väliseen yhteyteen. Nämä ehdot eivät kuulu tavanomaiseen angloamerikkalaiseen määritelmään vallasta, mutta Kusch ei myöskään pidä niitä sen vastaisina. Kaikkein mielenkiintoisin näistä ehdoista on viimeinen, ehto numero 13. »S määrittää (ainakin osittain) a:n ja b:n identiteettiä» (Kusch 1993, 102). Kuschin mukaan tämä viittaa siihen Foucault'n ajatukseen, että identiteettiämme yksilöinä ei voi erottaa niistä valtasuhteista, joissa elämme ja toimimme, ja että ihmisistä tulee subjekteja valtasuhteiden välityksellä (Kusch 1993, 102).

Kusch selvittää ehtoa numero 13 edelleen käyttämällä leibnitzilaista erottelua »ulkoisiin suhteisiin» ja »sisäisiin suhteisiin». ⁵ Kuschin mukaan valtasuhde on Foucault'lle sisäinen vuorovaikutussuhde, ei ulkoinen vertailusuhde (Kusch 1993, 108). Valtasuhteet ovat sisäisiä ja olennaisia pikemmin kuin ulkoisia ja satunnaisia (Kusch 1993, 111).

Mainitut kaksi suhdetyyppiä erotellaan siten, että ulkoinen eli vertaileva suhde on senkaltainen suhde kuin $a < b$, jossa verratut eivät ole identiteeteiltään riippuvaisia suhteesta toisiinsa,

sa, kun taas sisäinen suhde, kuten suhde äidin ja tyttären välillä, on suhde, jossa suhteen osapuolet ovat mitä he ovat toistensa ansiosta. (Kuschin esimerkit ovat »Titius on viisaampi kuin Caius» ja »Paris rakastaa Helenaa») ⁶. Sisäisessä suhteessa suhde muotoilee osapuoliaan. Kuschin mukaan Foucault näkee vallan sisäisenä suhteena, kun taas angloamerikkalainen liberaali teoria näkee vallan ulkoisena suhteena.

Kuschin analyysi sisäisistä suhteista on mielestäni erittäin olennainen tarkasteltaessa Foucault'n tapaa käsitellä valtaa. Samalla se on kuitenkin ongelmallinen suhteessa siihen Kuschin myös esittämään väitteeseen, että Foucault'n valtakäsite olisi sama kuin angloamerikkalainen tavanomainen määritelmä vallasta. Mielestäni on vaikea nähdä, kuinka ehto numero 13 eli näkemys siitä, että valtasuhteet rakentavat identiteettiä, olisi yhdistettävissä angloamerikkalaiseen käsitykseen vallasta. Jos identiteetti rakentuu vallan vaikutuksesta, valtaa ei enää voi tarkastella, edes alkeismuodossaan, suhteena kahden pysyvän transendentin yksilön, a:n ja b:n välillä. Valta on loogisesti näitä yksilöitä edeltävä. Valta vaikuttaa niiden intresseihin ja valintoihin. Ne eivät ole ennen valtaa, vaan vasta valta tuottaa ne yksilöinä, joilla on preferenssejä ja intressejä.

Kuschin väitettä siitä, että kyseessä on sama valtakäsite, voitaisiin puolustaa minun vasta väitettäni vastaan kahdellakin tavalla. Kusch sanoo, että Foucault ei pidä tärkeänä valtasuhteissa sitä, kellä on valtaa kenen suhteen, ja siten a:n ja b:n pysyvyyttä. Sen sijaan Foucault kiinnittää huomion suhteeseen itseensä eli siihen, *miten* suhde muotoilee a:ta ja b:tä. Tämä on todellakin olennainen piirre Foucault'n valtaa käsittelevissä teksteissä. Sitä ei kuitenkaan voi pitää puolustuksena näkemykselle, että Foucault'n valtakäsite olisi perusteiltaan sama

⁵ Kusch antaa kunnian leibnitzilaisen erottelun soveltamisesta valtateorioihin Jon Elsterille, joka Kuschin mukaan liittyy Marxiin ajatuksen siitä, että valtasuhteet ovat sisäisiä. Kusch 1993, 184 nootit 8 ja 10.

⁶ Vielä tarkemmin ottaen tämä erottelu tehdään sillä perusteella, voidaanko suhde palauttaa kahdeksi yksipaikkaiseksi predikaatiksi. »Titius on viisaampi kuin Caius» voidaan redusoida lauseksi »Caius on jossain määrin viisas» ja »Titius on hyvin viisas», kun taas lauseessa »Paris rakastaa Helenaa», Parista ei voi redusoida pelkäksi »rakastajaksi», vaan hänen ominaisuutensa tässä lauseessa on olla »jonkun rakastaja», joka on relationaalinen ominaisuus. Kusch 1993, 130–134.

kuin Lukesin. Päinvastoin, nimenomaan sen vuoksi, että Foucault'n kiinnostus kohdistuu siihen, kuinka valta jatkuvasti rakentaa olioita, valtaa ei voi määritellä suhteena pysyvien olioiden välillä. Foucault toimii hyvin selvästi erilaisessa poliittisessa ontologiassa verrattuna siihen, jonka lähtökohtana on transsendentaaleja yksilöitä koskeva oletus.

Olellainen ero Foucault'n vallan käsitteellistämässä ja minkä tahansa vallan suhteeksi käsittävän näkemyksen välillä on, että Foucault ei toimi liberaalin poliittisen ontologian parissa. Hän ei oleta transsendentaalisiksi käsitettyjä yksilöitä, jotka loogisesti edeltävät kaikkea muuta poliittisessa teoriassa. Sen sijaan hän rakentaa teoretisointinsa olettamalla vallan yksilöitä edeltäväksi.⁷

Toinen puolustus, joka voidaan esittää Kuschin väitteelle on, että Foucault itse on hyvin selvästi todennut artikkelissaan »The Subject and Power», että valta on suhde kahden toimijan a:n ja b:n välillä. On mahdotonta kieltää tätä, ja tämän vuoksi on myös mahdotonta sanoa, että Kusch tai kukaan muu, joka puhuu Foucault'n valtakäsitteestä ensisijaisesti suhteena kahden transsendentaalisen toimijan välillä tai koskien ensisijaisesti toimintaa tekojen suhteen, olisi väärässä. Ehdottaisin silti Foucault'n kyseessä olevan artikkelin, tai pikemminkin sen genealogian, lähempää tarkastelua puolustaakseni omaa näkemystäni, jonka mukaan muita tekstejä tulisi painottaa enemmän silloin, kun aiheena on Foucault ja politiikka. Kuinka tämä nimenomainen artikkeli syntyi – minkälaisen vallan tuotoksena?

Ei ole sattumaa, että juuri tämä Foucault'n artikkeli on toiminut pääasiallisena analyysin kohteena ei pelkästään Kuschin vaan myös monien muiden Foucault'n valtakäsitettä koskevissa kirjoituksissa. Foucault aloittaa artikkelinsa huomauttamalla, että aiemmassa työssään hän ei ole koskaan ottanut valtaa tarkastelunsa koh-

teeksi, ja sanoo nyt kuitenkin tässä artikkelissa ottavansa ongelmakseen kysymyksen »mitä on valta?».

Kuinka hän tulee esittäneeksi tämän kysymyksen? Pääasiassa sen vuoksi, että kysymys on annettu hänelle. On pidettävä mielessä, että artikkeli »The Subject and Power» on kirjoitettu jälkisanoina Foucault'a itseään käsittelevään kirjaan, jonka ovat kirjoittaneet kaksi hänen Berkeleyyn vierailujensa isäntää Hubert Dreyfus ja Paul Rabinow. Kirjansa esipuheessa Dreyfus ja Rabinow selittävät, että he ovat pyytäneet Foucault'ta artikkelissaan tähän kirjaan määrittelemään vallan käsitteensä, joka on monien mielestä jäänyt epäselväksi hänen työssään.

Jos nyt kysymme, genealogisesti, kuinka tämä artikkeli syntyi, mitkä olivat sen syntyyn liittyvät pakotteet, vallat, ehdot ja niin edelleen, on muistettava, että se on kirjoitettu amerikkalaiselle yleisölle, joka jo väitteli Foucault'n työn perusteella siitä, millainen »vallan määrittely» siihen liittyy.

Foucault näyttää tässä artikkelissa omaksuvan lähes uuden tehtävän. Hän ei välttämättä pelkästään pohdi aiemmin tekemäänsä työtä vaan ikään kuin ryhtyy pyynnöstä uuteen tehtävään. Hän myöntää käsitelleensä vallan kysymyksiä melko perusteellisesti aiemmissä töissään ja etenee osaksi analysoimaan tätä työtä: subjektiksi muodostumisen problematiikkaa ja pastoraalista valtaa. Mutta hän nostaa myös selvästi esille uuden kysymyksen, sen, minkä angloamerikkalainen yleisö on tottunut kysymään: mitä on valta? Halu vastata tämän uuden yleisön tarpeisiin on nähdäkseni keskeinen syy siihen, miksi Foucault tässä artikkelissa muodostaa sellaisia kysymyksiä kuin »Mikä muodostaa vallan erityisen luonteenpiirteen?» tai »Kuinka tulisi analysoida valtasuhdetta?»⁸ On melkein kuin artikkelin muoto olisi: »Oikeas-

⁷ Kusch kiinnittää myös tavallaan huomiota tähän mainitsemalla, että Foucault'n metafora valtaa käsitteessä on faradayläinen voimakenttä. Kusch 1993, 114. Faradayläisestä kentästä Foucault'n metaforana rakentuu valaiseva kontrasti sille, mitä olen edellä sanonut Hobbesin poliittisen ontologian tukeutumisesta metaforana newtonilaiseen fysiikkaan, jossa kappaleet liikkuvat vapaasti.

⁸ Esipuheessa kirjoittajat antavan ymmärtää, että ajatus vallasta artikkelin aiheena oli heidän ja että Foucault on kirjoittanut artikkelin heidän pyynnöstään: »On selvää, että kysymys vallasta on keskeinen Foucault'n diagnosoille tämänhetkisestä tilanteestamme. Silti, kuten toteamme tekstissä, se ei ole alueita, joita hän on kaikkein perusteellisimmin kehitellyt. Käymisämme keskusteluissa Foucault on ollut kanssamme samaa mieltä siitä, että hänen vallan käsitteensä on vaikeasti luonnehdittava mutta olellainen. Hän on ystävällisesti suostunut ottamaan askeleen kohti tilanteen paran-

taan mieleeni ei koskaan tullut kysyä, mitä valta on, mutta jos se kiinnostaa teitä, niin pohdinta on nyt. Katsotaanpa ensin, mitä vallasta yleensä sanotaan angloamerikkalaisessa yhteydessä.»

Tämän pohdinnan seurauksena Foucault tulee määritelleeksi vallan sellaisin tavoin, jotka ovat hyvin sopivia analyttiselle tavalle vastata analyttiseen kysymykseen »mitä on valta?». Niinpä tätä nimenomaista artikkelia on helppo verrata esimerkiksi Lukesin ja Dahlin valta-analyysiin.

Tavallaan Foucault, kirjoittava subjekti, rakentuu jatkuvasti tiettyjen ehtojen puitteissa, ja tämä vallan sisällä tapahtuva rakentumishistoria on myös tekijä hänen valtanäkemyksessään. Erityisesti haastatteluisaan Foucault osoittaa olevansa poliittinen henkilö. Hänen Berkeleyyn äänensävyänsä on usein erilainen kuin hänen Pariisin tai Milanon äänensävyänsä. Tekstin syntytietojen jäljittäminen ei tietenkään kyseenalaista sitä, että teksti on Foucault'n kirjoittama. Riippuu kuitenkin kustakin tulkitsijasta, mitä puolta Foucault'sta pitää mielenkiintoisena missäkin kontekstissa ja mitäkin tarkoitusta varten.

Mielestäni tulisi ottaa vakavasti se, mitä Foucault sanoo artikkelin »The Subject and Power» alussa, nimittäin, että hän ei ole koskaan ottanut valtaa tutkimuskohteekseen. Hän ei ole koskaan ollut todella kiinnostunut vastaamaan kysymykseen: mitä valta on? Hänen tapansa esittää kysymyksiä ei ollut »mitä x on?» vaan pikemmin: »kuinka x tuli sellaiseksi, minä sitä pidämme, minkälaisen vallan tuloksena?».

Kuten aiemmin totesin, niitä, jotka pyrkivät osoittamaan, että Foucault'n valtakäsite, sen sijaan, että se olisi nietscheläinen yleinen voiman periaate, olisi yhteydessä tavanomaiseen valtakäsitteeseen, tai yhteismitallinen sen kanssa, motivoi yleensä usko siihen, että muussa tapauksessa Foucault'n käsityksellä ei olisi mitään poliittista merkitystä. Oma käsitykseni on juuri päinvastainen. Genealogian poliittinen merkitys on juuri siinä, että se eroaa perinte-

sistä valtanäkemyksistä. Toisin sanoen, uskon että genealogialla on poliittisia vaikutuksia siitä huolimatta tai juuri sen vuoksi, että valtakäsitteä ei ole määritelty perinteisen poliittisen teorian, sen enempää liberaalin kuin hegeliläis-marxilaisenkaan mukaisesti.

Sen sijaan, että Foucault'n tapaa käyttää sanaa valta pidettäisiin liian abstraktina tai metafyyssisenä vangitsemaan todellisia vallan ilmiöitä, kuten syytös usein kuuluu, sanoisin, että päinvastoin hänen tapansa analysoida valtaa on äärimmäisen konkreettinen.

Foucault ei ainoastaan ole kysymättä käsitteellistä tai ontologista kysymystä: »mitä valta on?» tai kysymystä: »kuinka päästä eroon vallasta?» tai »kuinka saada valtaa?» – hän myös kysyy konkreettisen kysymyksen »kuinka valta toimii?». Tämä tekee hänen analyysistään konkreettista, yksityiskohtaista, tai »positivistista», kuten hän itse sanoo. Se auttaa näkemään konkreettisesti, minkälainen valta tuottaa mitä ja miten. Tällainen analyysi auttaa myös saamaan aikaan muutoksia vallassa sen sijaan, että vallasta pyrittäisiin vain sanoutumaan irti.

Koska Foucault ei aseta itseään hänen mukaansa kaikkialla olevan vallan ulkopuolelle, hänen työnsä historioitsijana ei ole vailla poliittista ulottuvuutta. Ne aiheet, jotka hän on valinnut genealogisen analyysinsä kohteiksi, ovat poliittisesti merkittäviä hänen aikanaan ja hänen paikassaan.

Näkemykseni, että valta on tuottavaa ja että kaikki on vallan tuottamaa, politisoi yleisesti. Se tekee mahdolliseksi liberaalin ohjelman riisua valta jonakin perinpohjaisesti negatiivisena. Tällä näkemyksellä on merkittävämpi käytännöllinen vaikutus kuin ensi näkemältä luulisi. Vaikutukset eivät ulotu ainoastaan siihen, mitä ajatellaan identiteetin rakentumisesta, vaan myös siihen, mitä ajatellaan vapautuksesta, alistuksesta, sorrosta, vastarinnasta ja poliittisesta toiminnasta yleensä.

Foucault'n ajattelun vaikutukset poliittiseen teoriaan ja käytäntöön eivät seuraa valtateoriaa tai valtakäsitteestä vaan genealogisesta otteesta. Erittelen neljä genealogian seurausta: keskittyminen rakentumisprosesseihin, rakentumisprosessien analyysin yksityiskohtainen tutkiminen, kieltäytyminen alistamisen ja vapautuksen diskurssista ja yleinen politisoiva vai-

tamista tarjoamalla tähän kirjaan liitettäväksi aiemmin julkaisemattoman valtaa käsittelevän kirjoituksen, mistä olemme äärimmäisen kiitollisia». Dreyfus ja Rubinow 1982, ix.

kutus. Otan seuraavassa kunkin näistä lyhyesti esille suhteessa siihen, miten Foucault tarkastelee seksuaalisuutta.

Seksuaalisuus vallan tuotteena

Foucault'n kirja *Histoire de la sexualité I: La volonté de savoir* on merkittävä genealoginen työ. Se ei vain vahvista sitä laajasti hyväksytyä käsitystä, että seksuaalisuuden muodot ovat historiallisesti ja kulttuurisesti erilaisia, vaan myös esittää, paljon radikaalimmin, koko seksuaalisuuden, tai paremminkin itse ajatuksen seksistä, tietyn vallan tuotteena. Yleinen käsitys on, että seksuaalisuus on perustavaa laatua oleva inhimillinen ilmiö, joka saa erilaisia muotoja eri ajankohtina ja eri kulttuureissa. Foucault ei ainoastaan totea, että seksuaalisuuden muodot ovat riippuvaisia kulttuureista, vaan myös kieltää sen, että olisi olemassa mitään perustavaa laatua olevaa seksuaalisuuden ydintä, jonka muunnelmia historialliset seksuaalisuudet muodot olisivat. Hän väittää, että seksuaalisuuden ajatus on tiettyinä aikoina vaikuttaneen tietyn vallan tuotosta.

Foucault tuo esille genealogisen otteensa Seksuaalisuuden historiassa vastustamalla näkemystä, jonka hän nimeää »repressiohypoteesiksi». Repressiohypoteesin mukaan avoimuus ja suoruus vallitsi seksikysymyksissä Euroopassa vielä 1600-luvun lopussa. Asioita ei salailtu, eleet olivat suoria, hävyttömyyttä koskevat säännökset olivat löyhiä, seksiin ei liittynyt häpeää ja alastomuus oli ongelmaton asia. Jopa lapset tiesivät seksistä. Vasta 1700-luvulta lähtien, repressiohypoteesi väittää, seksi rajoitettiin perheisiin ja suljettiin vanhempien makuuhuoneisiin. Hiljaisuus peitti seksin, ja lisääntymiseen liittymätön seksi leimattiin epänormaaliksi. 1700- ja 1800-lukujen viktoriaaninen puritanismi alisti repressiohypoteesin mukaan seksuaalisuuden, mutta 1900-luku on kyennyt murtamaan voimakkaat siteet vallan, tiedon ja seksin väliltä ja vapauttamaan läntisen sivistyksen seksuaalisuuden repressiosta (Foucault 1978, 3–35).

Foucault'n mukaan repressiohypoteesi on yleisesti hyväksytty näkemys, ja väite, että suhde seksin ja vallan välillä olisi jokin muu kuin alistussuhde, on vastavirtaan menemistä. Näin Foucault kuitenkin tekee.

Foucault kiinnittää huomiota siihen, että vuosisadan ajan hiljaisuudesta seksin ympärillä on puhuttu suureen ääneen. Hän ei haluaakaan kysyä, minkä vuoksi olemme seksuaalisesti alistettuja, vaan miksi niin intohimoisesti ja niin suureen ääneen haluamme todeta, että olemme alistettuja.

Foucault on kiinnostunut tutkimaan, onko repressio historiallinen tosiasia, ovatko seksiin liittyvät vallan muodot tässä yhteiskunnassa todellakin ensisijaisesti alistavia ja onko repression vastainen diskurssi todella ollut lopettamassa repressiota, vai onko se osa samaa diskurssia, joka luo »repression». Hän tulee siihen tulokseen, että aina 1500-luvulta lähtien puhe seksistä ei ole ollut seksiä estävää. Päinvastoin seksi on ollut yhä enenevästi kiinnostuksen kohteena. Seksiin kohdistuneet vallan tekniikat eivät hänen mukaansa ole suinkaan kaventaneet seksin alaa vaan päinvastoin levittäneet seksuaalisuutta ja istuttaneet uusia seksuaalisuuden muotoja. Tahtoa tietää seksistä ei ole rajoitettu tabun avulla, vaan päinvastoin se on säilynyt keskiössä ja jopa muuttunut tieteeksi seksuaalisuudesta.

Foucault'n mukaan sekä uskonnollisessa että kirjallisessa diskurssissa on vallinnut lisääntyvä tendenssi vaatia rajattomasti enemmän puhetta seksistä: enemmän tunnustuksia ja enemmän itsetarkkailua. 1700-luvun alusta lähtien poliittiset, taloudelliset ja tekniset vallat kehottivat yhä enenevässä määrin puhumaan lisää ja lisää nimenomaisesti seksistä. Seksi ei enää ollut pelkästään moraalisen huolen aihe, siitä tuli myös analyysin, luokittelun ja hallinnon asia, »poliisi»-asia, joka liitettiin uuteen »väestön» käsitteeseen ja jota pidettiin taloudellisena ja poliittisena kysymyksenä. Kun huomio kiinnitettiin hedelmällisyyteen, syntyvyyslukuihin, terveyteen ja väestön puhtausolosuhteisiin, niin Ranskan vallankumouksen aikoihin kansakunnan hyvinvointi liitettiin ensi kertaa sen jokaisen kansalaisen seksuaalielämään. Seksistä tuli julkinen kysymys valtion ja yksilön välillä. Myös lasten seksuaalisuus, vaikkei siitä puhuttu paljonkaan 1700-luvulla, oli jatkuvasti läsnä ja hallitsi koulujen arkkitehtonista suunnittelua ja sääntöjä niissä. Teini-ikäisten seksuaalisuudesta tuli ongelmallinen aihe lääkäreille, ohjaajille, johtajille ja opettajille; pedagogiset instituutiot eivät vaienneet lasten ja nuorten seksuaalisuu-

desta, vaan päinvastoin uusi keskustelu tästä kysymyksestä levisi laajasti 1700-luvulla. Muut keskukset lisääntyneelle kiinnostukselle seksuaalisuutta kohtaa 1700- ja 1800-luvuilla olivat lääketiede ja krimilologia, jotka synnyttivät tutkimusta hermohäiriöistä ja liittivät ne suureen kirjoon »seksuaalisia perversioita».

Kolme kulunutta vuosisataa eivät olleen peitelyn, hiljaisuuden ja seksiin kohdistuvan sensuurin aikaa, vaan pikemminkin syntyi valtava määrä sääntöjä ja uusia tapoja puhua seksistä. Modernit yhteiskunnat ovat Foucault'n mukaan omistautuneet puhumaan seksistä, *ad infinitum*.

Puhe, tunnustus, analyysi, luokittelu ja tie de seksistä ovat valtoja, jotka Foucault esittää »seksuaalisuuden» tuottajina. Vasta diskurssin laventuminen tekee mahdolliseksi kutsua totuutta seksistä ja sen nautinnoista »seksuaalisuudeksi». 1900-luku ei ainoastaan kohdannut seksiä rajoittamattomana puheena vaan myös tehtävänä muotoilla totuus siitä. Seksuaalisuutta koskevan diskurssin tuottava valta on Foucault'n kirjan yksityiskohtaisen tutkimuksen kohde tai ehkä ennemminkin kohde siinä projektissa, jonka hän hahmottelee kirjassaan (Foucault 1978, 15–35).

Mitä siis tapahtuu Foucault'n analyysissä? Sen sijaan, että hän, repressiohypoteesin tavoin, olettaisi alkuperäisen seksin, jota moraali, politiikka ja tie de ovat alistaneet, Foucault kääntää kuvan ylösalaisin: moraali, politiikka ja tie de, eli valta, joka näyttää alistavalta, on itse asiassa tuottanut seksuaalisuuden sellaisena kuin me tunnemme sen. Foucault kirjoittaa: »Ihmiset tulevat sanomaan . . . että puhun seksuaalisuudesta ikään kuin seksiä ei olisi. He tulevat sanomaan: sinulle ei ole kuin perustaa vailla olevia ilmiöitä, vain seurauksia ilman juuria, seksuaalisuutta ilman seksiä» (Foucault 1978, 151). Hän vastaa: »On kuitenkin niin, että seksin *itsensä* ajatusta ei voi hyväksyä tutkimatta. Onko seksi todellakin se ankkuri, joka kannattaa seksuaalisuuden ilmiöitä, vain onko se vain monimutkainen ajatus, joka on syntynyt seksuaalisuuden levittäytymisen myötä?» (Foucault 1978, 152).

Kuten aiemmin mainitsin, Foucault'n genealogiseen projektiin liittyy ambivalenttisuus, joka on läsnä myös Seksuaalisuuden historiasa. Kappaleessa »Scientia Sexualis» Foucault puhuu lääkäreistä, jotka kieltäytyvät näkemäs-

tä seksiä potilaissaan, ja Ars Eroticasta, jossa seksi on suhteessa vain itseensä (Foucault 1978, 53–58). Myös ruumiille annetusta painotuksesta sekä siitä, miten hän suhtautuu seksuaalisuuteen kirjassa *Herculine Barbin*, kuten Judith Butler on huomauttanut (Butler 1989, 93–106) käy ilmi, että Foucault usein omissa teksteissään olettaa eräänlaisen alkuperäisen seksin, joka yhdistyy nautinnon käsitteeseen, ja että hän tarjoaa tämän perustaksi sen sijaan, että olisi johdonmukainen genealogisti ja hylkäisi aina ajatuksen seksin ytimestä (ks. myös Pulkkinen 1993, 178–179; Pulkkinen 1996, 182–183).

Foucault'ta kiinnostaa seksi. Hänen väitteen- sä, olkoonkin, että se on ambivalentti, on, että ei ole mitään seksiä (puhdasta aktiviteettia) seksuaalisuuden takana. Foucault kysyy, onko valta, joka tuottaa seksin, sama kuin se valta, joka tuottaa seksuaalisuuden. Tämä on valtaa, joka kasvoi tiedon ja käytäntöjen ympärillä niiden vuosisatojen aikana, jotka repressiohypoteesin mukaan vaikenivat seksistä. Foucault kysyy, eikö seksi, sen sijaan, että se olisi tämän seksuaalisuuden laajentumisen ydin ja alkuperä, olekin sen seuraus.

Judith Butleria kiinnostaa sukupuoli: hän väittää, että sosiaalisen sukupuolen (*gender*) takana ei ole sukupuolta *sex*-mielessä, puhdasta ruumiillista eroa. Hän kysyy, eikö voisi olla niin, että valta, joka tuottaa sosiaalisen sukupuolen tuottaa myöskin ajatuksen biologisesta sukupuolesta (*sex*), joka aina oletetaan sosiaalisen sukupuolen (*gender*) ytimeksi (ks. Butler 1989; Pulkkinen 1993, 175–178).

Genealogisessa analyysissä valta näyttäytyy voimana, joka luo tai tuottaa käsiteltävänä olevat ilmiöt, eikä jonakin, joka rajoittaa alkupe- räistä. Tästä seuraa, että genealogisten analyysien kiinnostuksen keskipiste on juuri ilmiöiden rakentuminen.

Itse nostaisin esille juuri tämän muutoksen kiinnostuksen keskipisteessä, kun pohditaan sitä, tarjoaako Foucault jotakin uutta ja merkittävää poliittiselle teorialle. Muutos siinä, mitä pidetään kiinnostuksen kohteena, sisältää sen huomioon ottamisen, että valtasuhteet eivät ole vain valtasuhteita pysyvien olioiden välillä. Suhteessa pysyviksi oletetut oliot ovat joidenkin tiettyjen valtojen tulosta. Tämä tuottava valta voidaan jäljittää, ja se voidaan kohdata.

Mitä tämä muuttaa? Esimerkiksi sen sijaan, että tutkitaan sitä, miten miehet alistavat naisia, voidaankin tutkia sitä, miten miehet ja naiset ja ajatus seksuaalisesta erosta yleensä on tuotettu ja tuotetaan, ja minkä kaltaisen vallan tuloksena. Sen sijaan, että keskityttäisiin siihen, miten imperialistiset vallat ovat alistaneet yksittäisiä kansakuntia, voitaisiin tutkia, kuinka kansakunnan käsite on tarkalleen ottaen rakentunut ja minkälaisien valtojen seurauksena. Rotusorron ilmenemisen tutkimisen sijasta voidaankin tutkia sitä, kuinka rodun ajatus on rakentunut vallassa ja kuinka rodullinen ero on tuotettu.

Valta tuottaa sen, mitä pidetään totuutena ja normaalina. Se toimii ymmärrettävyyden matriisina määrätyn tavoin. Kun valta ymmärretään foucaultlaisesti, ei ainoastaan suhteena pysyvien olioiden välillä vaan myös voimana, joka tuottaa sen, mikä on mahdollista käsittää, myös vallan analyysin poliittiset seuraamukset saavat huomattavasti lisää alaa.

Keskittyminen itsestäänselvyyksien rakentamiseen liittyy siihen yleiseen politisoivaan vaikutukseen, mikä foucaultlaisella valtakäsitteen käytöllä on. Seksuaalisuus on tyypillisesti aihe, joka aiemmin jäi vallan ulkopuolelle, luonnon alueelle, mutta jonka Foucault'n Seksuaalisuuden historia osoittaa olevan keskellä valtaa. Poliittiselle teorialle tällaiset denaturalisoivat eleet ovat erittäin merkityksellisiä.

Foucaultlaisen vallan lähestymistavan vahva puoli ja kiinnostavuus poliittisen teorian kannalta on siinä, että mikä tahansa saattaa kääntyä politiikaksi. Mutta Foucault ei tyydy ainoastaan toteamaan, että kaikki kysymykset ovat valtaan liittyviä. Hänelle ei riitä se yleinen toteamus, että valta rakentaa ilmiöitä. Olenainen asia hänen lähestymistavassaan on, että hän tutkii yksityiskohtaisesti miten.

Alessandro Fontanan ja Pasquale Pasquinon haastattelussa Foucault pohtii, katsoen taaksepäin varhaiseen työhönsä kirjojen *Histoire de la folie* (Hulluuden historia) ja *Naissance de la clinique* (Sairaalan synty) parissa, että hän tuolloin, ajattelematta tekevänsä niin, omaksui hyvin erilaisen lähestymistavan valtaan. Hän alkoi tarkastella sitä, miten valta toimii, konkreettisesti, yksityiskohdittain, yksityisissä tapauksissa, sen tekniikoita ja taktiikkaa, samaan aikaan kun kaikki muut sekä oikealla että va-

semmalla olivat tyytyväisiä siihen, että saivat sanouduttua irti vallasta, ikään kuin se olisi ollut olemassa vain toisten parissa, toisen poliittisen leirin puolella (Foucault 1980c, 115–116).

Foucault'n lähestymistapa on todellakin erilainen sekä hegeliläis-marxilaiseen täydellisen hallinnan utopiaan että liberaaliin vallasta irti pääsyn utopiaan nähden. Valta on aina olemassa. Idea ei ole päästä vallasta vaan saada aikaan siirtymiä siinä. Myös toisessa suhteessa tämä näkemys on erilainen, kuten Foucault itse huomauttaa. Utooppisen perspektiivin hylkääminen sulautuu yhteen sen kanssa, että kiinnostus kohdistuu vallan yksityiskohtiin. Marxilainen politiikan tutkimus lähestyy helposti valtaa kuin isoa möykkyä väärissä käsissä ja liberaali tutkimus kuin välttämätöntä pahaa. Molemmat lähestymistavat osoittavat hyvin vähän huomiota sen yksityiskohtaiselle tutkimukselle, mitä valta itse asiassa tekee. Foucaultlainen lähestymistapa valtaan yleisenä aikaansaavana tekijänä kehottaa vähemmän tunneperäiseen, yksityiskohtaisempaan tutkimukseen siitä, kuinka tai pikemminkin minkälaisen vallan tuloksena mikä tahansa tutkittavana oleva ilmiö on tullut olemassa olevaksi. Foucault'n positivismi irrottaa vallan analyysistä vahvan normatiivisuuden ja kannustaa täsmällisempään analyysiin. Tämä viileä asenne, jota ne, jotka edustavat vahvasti utooppista valtaa vastustavaa raivoa molemmilla puolin poliittista karttaa, usein arvostelevat Foucault'ssa, ei saa aikaan välinpitämättömyyttä valtaa kohtaan, kuten nämä arvostelijat olettavat. Päinvastoin tämä asenne avaa kysymyksiä politiikalle. Se tekee mahdolliseksi lähestyä valtaa, ei kieltää, ei torjua, eikä karttaa sitä, vaan todellakin kaivaa se avoimesti esiin ja konkreettisesti ja yksityiskohtaisesti analysoida sitä ja kohdata se.

Foucaultlaisella lähestymistavalla on mahdollonta pysytellä vallan ulkopuolella. Colin Gordon, joka toimitti ensimmäisen kokoelman Foucault'n haastatteluja englanniksi (Foucault 1980b), on oikeassa huomioidessaan, että: »Foucault ei koskaan paikanna omaa teoreettista toimintaansa vastarinnan 'puolelle' yrittämällä muodostaa vastarinnan strategiaa» ja että: »hän johdonmukaisesti kieltäytyy omaksumasta sellaisen henkilön asemaa, joka puhuu sorrettujen puolesta tai sorrettujen nimissä» (Gordon 1980, 256) ja että ». . . käy ilmi että kahtiaja-

ko vastarintaan ja ei-vastarintaan on epätodellinen» (Gordon 1980, 257).

Seksuaalisuuden historiassa Foucault huomauttaa, että repressiohypoteesi, eli väite, että tämä vuosisata on vapauttanut seksuaalisuutemme, on houkutteleva, koska se sallii väitteen esittävän henkilön asettumisen itse vallan ulkopuolelle, tulevaisuuden puolelle.

Ajatus seksin vapauttamisesta on tietenkin mahdoton genealogiselle ajattelijalle: seksin vapauttamisesta puhumiseksi on oletettava alkuperäinen seksi, jota valta ei ole vielä saastuttanut. Mutta Foucault'n kieltäytyminen vapautuksen diskurssista on yhteydessä myös hänen vakaumukseensa siitä, että vallan ulkopuolelle ei voi astua.

Foucault kieltäytyy ottamasta osaa vapautuksen diskurssiin. Hän kieltäytyy kuvitteellisesta etuoikeutetusta paikasta analysoijana, joka sijoittuu vallan ulkopuolelle ja toimii ilman valtaa, ja hän osoittaa, kuinka tällainen paikka on mahdoton. Tästä seuraa, että hän kehottaa arvioihin, tässä ja nyt, ja myös vastuuseen poliittisista arvioista.

Usein esitetään väite, että sanomalla, että valtaa on kaikkialla ja aina, Foucault tekee kritiikin valtaa vastaan mahdottomaksi tai turhaksi. Miksi asian pitäisi olla näin? Miksi se, että valtaa on kaikkialla ja aina, tekisi mahdottomaksi erityisen vallan kritiikin erityisissä vallan ilmenemispaikoissa? Voiko tiettyä vallan ilmiötä kritisoida ainoastaan, jos hyväksyy väitteen, että vallasta voidaan periaatteessa päästä? On vaikea nähdä tällaisen ajattelun pätevyyttä. Ei ole ristiriitaista arvostella epäoikeudenmukaisuuksia ja samalla ajatella, että valtaa – ja epäoikeudenmukaisuuksia – tulee aina olemaan.

Ratkaiseva ero suhteessa liberaaliin ontologiaan on, että foucaultlaisessa ajattelussa vastarinta ei ole vallan ilmiön automaattinen seuraus. Liberaalissa teoriassa, transendentiaalisen vapauden horisontin vuoksi, kaikki valta on välttämättä negatiivista ja jo sellaisenaan riittävää vastustuksen syntymiseksi.

Jollei vallan ilmeneminen ole itsessään riittävä syy vastustuksen syntymiseen, tämä ei vielä merkitse sitä, etteikö vastustusta voisi tai pitäisi syntyä. Se merkitsee vain, että vastarinnan lähde on jossakin muualla kuin vallan ilmiössä itsessään. Se on poliittisessa arvostelmassa,

joka myös tapahtuu vallan sisällä ja on jonkin vallan tuotosta. Foucault valitsi genealogian esittämisen hulluudesta, vankilajärjestelmästä ja seksuaalisuudesta. Tämä päätös syntyi hänen oman poliittis-eettisen arvionsa pohjalta hänen omassa paikassaan ja omana aikanaan. Hän piti näitä alueita sellaisina, että niillä oli yritettävä muutosta. Lyotard ehkä sanoisi, että tämä arvio tapahtui epäoikeudenmukaisuuden tunteen perusteella.

Poliittisen toiminnan pyrkimys on saada aikaan muutoksia siinä, mitä valta tuottaa, ei vallan toiminnan lopettaminen. Väittäisin, että tällä muutoksella asenteessa valtaan, muutoksella pyrkimyksestä päästä irti vallasta pyrkimykseen saada aikaan muutoksia siinä, mitä valta tuottaa, on merkittäviä käytännön seurauksia poliittiselle ajattelulle ja politiikan, erityisesti radikaalin politiikan, tekemiselle.

Väittäisin myös, että Foucault'n tapa teoretisoida tarjoaa välineitä niihin kysymyksiin, joita on vaikea käsitellä liberaalissa viitekehyksessä. Nämä kysymykset liittyvät valtaan identiteettejä rakentavana tekijänä.

Sellaiset nykypolitiikan kysymykset kuin jälkikolonialismi ja kansalliset kysymykset, monikulttuurisuus, sukupuoli-, rotu- ja seksuaalisuus kysymykset ja niin edelleen eivät koske pelkästään toisiin kohdistuvaa valtaa, niin että yhdellä toimijalla olisi valtaa toiseen nähden. Ne ovat myös kysymyksiä paikkojen (kulttuuristen, sukupuolitettujen, rodullistettujen, seksuaalistettujen) rakentumisesta ja vallasta, joka liittyy tähän rakentumiseen.

Postmoderni genealoginen lähestymistapa denaturalisoi. Se tekee mahdottomaksi perustaa politiikka argumenteille, jotka nojaavat luontoon. Sen enempää rotua, sukupuolta kuin seksuaalista suuntautumistakaan ei voi lähestyä kysymyksenä luonnollisesta olemisesta, vaan ne on ymmärrettävä tuotoksina, joihin liittyy monimutkaisia valtaprosesseja, sekä tietoon että muuntuyppiseen valtaan liittyen.

Kiinnostuksen kohde siirtyy kysymyksistä, kellä on valtaa kehen nähden, kysymyksiin kuinka vallan subjektit ja objektit ovat muodostuneet sellaisiksi ja mitkä täsmälleen ottaen ovat vallan konkreettiset yksityiskohdat. Toimijoita poliittisessa tilanteessa ei ymmärretä puhtaina toimijoina vastustamassa valtaa, joka rajoittaa, vaan sen sijaan toimijoina, jotka ovat

jatkuvasti rakentuneet ja rakentuvat vallan kentässä, jossa he itse tekevät paikannettuja poliittisia arvioita. Kysymys vallasta johtaa foucaultlaisin termein kysymykseen subjektin rakentumisesta ja kysymykseen poliittisesta arvostel-
masta.

LÄHTEET

- Butler, Judith (1989): *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, New York.
- Dahl, Robert (1969): »The Concept of Power». Teoksessa R. Bell, D.V. Edwards and R.H. Wagner (eds.), *Political Power: A Reader in Theory and Research*. Macmillan, New York. s. 79–93.
- Dreyfus, Hubert and Paul Rabinow (1982): *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. The Harvester Press, Brighton.
- Dworkin, Gerard (1972): »Paternalism». *The Monist* 56, s. 64–84.
- Feinberg, J. (1973): *Social Philosophy*. Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Foucault, Michel (1961): *Folie et déraison: Histoire de la folie à l'âge classique*. Plon, Paris. Julkaistu englanniksi, *Madness and Civilization*, käänt. J. Barchilon. Pantheon, New York, 1965.
- Foucault, Michel (1963): *Naissance de la clinique: Une archéologie du regard médical*. PUF, Paris. Julkaistu englanniksi, *The Birth of the Clinic: An Archeology of Medical Perception*, käänt. A. Sheridan Smith. Pantheon, New York, 1973.
- Foucault, Michel (1966): *Les mots et les choses: Une archéologie des sciences humaines*. Gallimard, Paris. Julkaistu englanniksi, *The Order of Things: An Archeology of the Human Sciences*. Tavistock, London, 1974.
- Foucault, Michel (1969): *L'Archéologie du savoir*. Gallimard, Paris. Julkaistu englanniksi, *The Archeology of Knowledge*, käänt. A.M. Sheridan Smith. Tavistock, London, 1974.
- Foucault, Michel (1975): *Surveiller et punir: Naissance de la prison*. Gallimard, Paris. Julkaistu englanniksi sekä suomeksi, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, käänt. A. Sheridan. Pantheon, New York, 1977. *Tarkkailla ja rangaista*. Otava, Helsinki, 1985.
- Foucault, Michel (1978): *The History of Sexuality I: An Introduction*, käänt. R. Hurley. Pantheon, New York. Alkup. *Histoire de la sexualité I: La volonté du savoir*. Gallimard, Paris, 1976.
- Foucault, Michel (1980a): *Herculine Barbin: Being the Recently Discovered Memoirs of a Nineteenth Century French Hermaphrodite*. Introduced by Michel Foucault. Pantheon Books. New York. Alkup. *Herculine Barbin: Dite Alexina B.* Gallimard, Paris, 1978.
- Foucault, Michel (1980b): *Power/Knowledge: Selected Interviews & Other Writings 1972–1977*. Toim. Colin Gordon, käänt. Colin Gordon, Leo Marshall, John Mepham, Kate Soper. Pantheon, New York.
- Foucault, Michel (1980c): »Truth and Power». Haastattelu Alessandro Fontanan ja Pasquale Pasquinon kanssa. Teoksessa Michel Foucault, *Power/Knowledge*. Pantheon, New York. s. 109–133.
- Foucault, Michel (1988): »Nietzsche, Genealogy, History». Teoksessa Michel Foucault, *Language, Counter-Memory and Practice: Selected Essays and Interviews*. Toim. Donald F. Bouchard. Cornell University Press, Ithaca. s. 139–164.
- Gordon, Colin (1980): »Afterword». Teoksessa Michel Foucault, *Power/Knowledge*. Pantheon, New York. s. 229–257.
- Hobbes, Thomas (1962): *Leviathan*. Toim. Michel Oakeshott. Macmillan, New York.
- Hoy, David Couzens (1986): »Power, Repression, Progress: Foucault, Lukes, and the Frankfurt School». Teoksessa D. C. Hoy (ed.), *Foucault: A Critical Reader*. Basil Blackwell, Oxford. s. 123–147.
- Häyry, Heta (1990): *Freedom, Autonomy and the Limits of Medical Paternalism*. Hakapaino, Helsinki.
- Kusch, Martin (1993): *Tiedon kentät ja kerrostumat: Michel Foucault'n tieteen tutkimuksen lähtökohdat*. Suom. Heini Hakosalo. Pohjoinen, Oulu. Alkup. *Foucault's Strata and Fields: An Investigation into Archaeological and Genealogical Science Studies*. Kluwer, Dordrecht.
- Lukes, Steven (1974): *Power: A Radical View*. Macmillan, London.
- Murphy, Jeffrie (1974): »Incompetence and Paternalism». *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie* 60.
- Nozick, Robert (1974): *Anarchy, State and Utopia*. Basil Blackwell, Oxford.
- Pulkkinen, Tuija (1989): *Valtio ja vapaus*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Pulkkinen, Tuija (1993): »Keinotekoista seksiä? Luonto, luonnottomuus ja radikaali sukupuoli politiikka». *Tiede & Edistys*, no. 4, s. 298–313.
- Pulkkinen, Tuija (1994): »Sukupuolen genealogiaa eli ristiinpukeutuminen ja postmoderni filosofia». *Ajatus* 50, s. 169–185.
- Pulkkinen, Tuija (1996): *The Postmodern and Political Agency*. Hakapaino, Helsinki.